

JAHRBUCH ÖKOLOGIE 2014
S. Hirzel Verlag, Stuttgart, 2013., 256 str.

Tematski naslov ovoga Godišnjaka je „Hrabrost za vizije“ (*Mut zu Visionen*). U nizu priloga propituje se važnost i potreba za velikom vizijom koja bi mogla označiti nastanak nove kulture održivosti.

Uobičajeno je, kao i prethodni brojevi, podijeljen u više poglavlja. Prikazat ćemo neke od zanimljivih priloga.

U **prvom** poglavlju Vizija održive Europe (*Vision nachhaltiges Europa*) pišu: Günther Bachmann, Christian Hey te Harald Heinrichs i Norman Laws.

Bachmann u članku „Vizije i politika: znanje, strah i smion pothvat“ (*Visionen und Politik: Wisse, Angst, Wagnis*) kritički se osvrće na problem nedostatka „velikih“ vizija. Gotovo na svim područjima – gospodarstva, znanosti i društva postoji začuđujući broj i raznolikost vizija kao suvremeni konjunktorni fenomen. U njima se traži izlaz iz multiplih kriza u financijskom i gospodarskom sustavu i u zaštiti okoliša. Odnose se na automobile, energije, urede bez papira i druge fragmente javnog života. Nedostaju velike vizije. Bachmann ističe da se to odnosi na „zelenu ekonomiju“ (eng. *green economy*), kao i na promjene u energetskej politici itd. na kojima se temelji obrazovanje menadžera. Posebice kritizira BSP (bruto socijalni proizvod) kao današnje mjerilo razvijenosti gospodarstva. Traženje alternativa znači viziju novog indikatora blagostanja za koje je potrebno da zemlje uvažavaju činjenično stanje, također u globalnim razmjerima. Nedostaku alternativa uvijek stoji nasuprot vizija. Ako se govori o promjeni stila življenja, Bachmann pita gdje su vizije organiziranog civilnog društva? Podsjećajući na izja-

vu kancelara Helmuta Schmidta „Tko ima vizije treba ići liječniku, ali ne u politiku“, Bachmann kaže nešto drugačije svoju misao: „Tko nema nikakvu viziju, ne uklapa u političare“. Nepostojanje velikih vizija nema samo osnovu u političkoj ili lobističkoj moći, nego funkcionira kao anti-vizionarski loby. Tako se za vizije misli da su prazni željeni snovi; da autori nemaju nikakve odgovornosti za transparentnost i utjecaj; ili da su bijeg iz realnosti. *Vizija se ne mora znati nego poznavati*, potvrđuje kratko povijesno podsjećanje i impuls Jeruzalema (podsjećanje na pravo i krivo, na znanje i neznanje) kao osnova za djelovanje; impuls Atene (da postoji potreba za dijaloški proces na trgu) o politici kao javnoj stvari; impuls Europe (učiti u novoj formi) na stvaranje sveučilišta. U kratkom razdoblju (od 1914.-1991.) prema Hobsbawm (1998), okrenuo se pozitivni image od vizija (i utopija) prema negativnom. *Vizija je političko kulturno dobro* koje može uspješno funkcionirati ako se u društvu prihvati. Tada zapravo nastaje nešto novo što nazivamo *kultura*. Kao što je s prijašnjim i sadašnjim „uvjerenjima“ prihvaćena vizija „nevidljive ruke“ kao ekonomskog i političkog poretka – tržište i demokracija, zašto ne bi mogla biti danas prihvaćena i neka druga vizija iako je nevidljiva (kao „nevidljiva ruka“)? Vizije, a pogotovo vizija održivog razvoja, moraju odgovoriti na pitanje kako možemo živjeti s (uskoro) devet milijardi ljudi na Zemlji i što to znači za blagostanje, rast, pravednost i demokraciju? Vizije, kaže Bachmann, pozivaju na povezanost *slobode* i *odgovornosti*, a one imaju u temelju uvijek etičke vrijednosti i jezgro političkog poretka (*ordnungspolitische Kern*). U tom smislu vizija održivosti bila bi vizija nove kulture. Christian Hey u prilogu „Nobelova nagra-

da za EU: podsjetnik za više održivosti“ (*Nobelpreis für die EU: Mahnung für mehr Nachhaltigkeit*) elaborira tezu da bi EU, odnosno Europa pokazala svoju održivost, mora u različitim područjima pokazati više zajedničkog djelovanja njezinih članica. Poticaj tome je dodijeljena Nobelova nagrada za mir Europskoj uniji 2012. godine. Kao što je od početka (1950.) bila zajednica uglja i čelika (Francuska i Njemačka), kasnije Europska ekonomska zajednica (1957.) koja je potakla međudržavnu kooperaciju koja je dovela do supranacionalne konstelacije – Europske unije, tako danas mora pokazati čvršću viziju budućnosti i produbiti europsku integraciju njezinih članica. Pritom podsjeća na viziju Jürgena Habermasa (*Zur Verfassung Europas. Ein Essay*, Berlin, 2011) koji govori o „dvostrukoj legitimaciji“: *direktna* legitimacija – građana Europske unije koji neposredno sudjeluju na daljem razvoju EU i *indirektna* legitimacija – državljana koji utječu na razvoj EU putem kontrole politike nacionalnih vlada.

Harald Heinrichs i Norman Laws u članku „Politika za održivu Europu“ (*Politik für ein nachhaltiges Europas*) raspravljaju o pitanju je li europski san na kraju ili smo na početku održive Europe? U njemu se pruža optimistički pogled na proces nastanka održive Europe. Članak počinje s citatom Jeremy Rifkina (*Der Europäische Traum. Die Vision einer leisen Supermacht*, Frankfurt/New York, 2004.) koji kaže (str. 381) da je Europa novi „grad na brdu“ koji ukazuje na transnacionalni eksperiment vlasti od kojega se ima nadati pronaći pomoć u orijentaciji čovječanstva u globaliziranom svijetu.

Autori su uvjereni da današnja Europa nije zajednica sudbine utemeljena na prošlosti,

nego se pozivaju na riječi Joachima Gaucka (predsjednika Njemačke) koji kaže da se radi o „zajednici sudbine“ sastavljene od „zajednica sudbine“ (*Schicksalgemeinschaft der Schicksalgemeinschaften*).

U **drugom** poglavlju „Strateške komponente održivosti“ (*Strategiekomponenten der Nachhaltigkeit*) pišu: Manfred Linz, Joseph Huber i Ernst U. von Weizsäcker. U ovim prilozima objašnjavaju se značenja i važnost triju pojmova: *Suffizienz* (dovoljnost, dostatnost), *Konsistenz* (postojanost cirkulacije materijala) i *Effizienz* (učinkovitost). Isto tako se upozorava da svaka pojedinačna strategija nije dovoljna za ostvarivanje održivosti, već sve tri zajedno. Manfred Linz u članku „Dostatnost – prijeko potrebna za održivost“ (*Suffizienz – unentbehrlich für Nachhaltigkeit*) objašnjava značenje riječi dostatno. Tijekom dugog vremena pripadala je u sferu životnog umijeća. Označavala je „pravu mjeru“ kao put u dobar život, tražila je ujednačenost optimuma i maksimuma u materijalnim dobrima i nematerijalnim potrebama, blagostanju u svakom slučaju. *Blagostanje* se može opisati kao blagostanje dobara, kao blagostanje vremena i blagostanje u odnosima. Ovo potonje se odnosi na socijalni životni prostor. Istraživanja su pokazala da je svega 5-10% stanovnika spremno na dobrovoljne promjene. Danas se dostatnost promijenila i nema značenje osobnog oblikovanja života, nego je postala jedan od triju stupova (*Effizienz* i *Konsistenz*) strategije održivosti. Ona je postala politička zadaća u društvu. Autor ukazuje na pojedine aspekte politike dostatnosti i proturječnosti. Neki upozoravaju da se radi o suviše idealističkom zahtjevu i politički gotovo neostvarivom. U društvu je potrebna većina da bi se takva strategija

ostvarila. U tome Linz vidi potrebne dvije pretpostavke: što se od većine traži mora biti uvjerljivo utemeljeno i mora se odnositi na sve bez obzira na njihovu radnu sposobnost.

Joseph Huber u svom prilogu „Konzistentnost – ključna za održivost“ (*Konsistenz – schlüssig für Nachhaltigkeit*) ukazuje na nužnost povezanosti triju strateških dimenzija održivosti: dostatnost, učinkovitost i konzistentnost pa objašnjava mjesto konzistentnosti u održivosti. (autor je uveo pojam konzistentnost u kontekst održivosti 1994.). *Suffizienz* kao strategija je perspektiva dovoljnosti vođenja života s manje konzuma, *Effizienz* kao strategija oslobađanja (*Entkopplung*) gospodarskog rasta i opterećenja okoliša povećanom energetskom učinkovitošću i produktivnosti resursa. Pored toga je potrebna ekološka inovacija, odnosno strukturna promjena u obliku ekološke modernizacije koja tako mijenja materijale industrijskog društva da se oni ponovno bolje uklapaju u prirodne procese i s njima su podnošljivi. To je osnovna misao *metaboličke konzistentnosti* putem eko-inovacija.

Ne radi se samo o *manjoj potrošnji* u društvu i industriji, nego mnogo više o *smjernom korištenju* drugih vrsta resursa i energije. Autor locira metaboličku konzistentnost za poglavito tehničke (tehnološke) inovacije koje nemaju važnost samo za neko društvo i njegovu politiku, nego se odnose na stvarnost geo- i biosfernog realiteta industrijskog metabolizma općenito. Zato tehnološke inovacije predstavljaju ekološki imperativ.

Ernst Ulrich von Weizsäcker u kratkom prilogu „Učinkovitost – nužna za održivost“ (*Effizienz – erforderlich für Nachhaltigkeit*) također ukazuje na važnost shva-

ćanja povezanosti već spominjanih triju stupova održivosti, te upozorava na četiri vrste mjera koje dovode do poboljšanja produktivnosti energije i materijala. To su Specifični propisi o učinkovitosti, opći propisi o štednji, sistemi ekološkog menadžmenta (ISO 14001 i EMAS) te ekološki svjesna nabava kod državnih organa. Weizsäcker nije optimističan da bi se u dogledno vrijeme na Zemlji mogao stvoriti dobar sustav, jer on zahtijeva mnogo novca. Mnogi građani nisu skloni prihvatiti povećanje cijena u korist ekološkog boljitka. Država se također ustručava povećati cijene energentima.

U **trećem** dijelu Godišnjaka „Vizionirati – elementi dobrog života“ (*Visionieren*) pišu: Cordula Kropp (*Homo socialis – auf der Suche nach dem anderen Glück*) i Ulrich Grober (*Gelassenheit – Annäherungen an eine Kultur des Lassens*).

Cordula Kropp u svom prilogu polazi od činjenice (1) da će na budućnost utjecati kako klimatske promjene tako i gospodarske i financijske krize, o čemu nije potrebno raspravljati, ali i (2) od Schumpeterovog (1942) stava da je ključno pitanje kapitalizma kako se on s postojećim strukturama ophodi, tj. kako ih stvara i kako ih rješava. Tako je nastala izrijevka: „vječni juriš (*Sturm*) stvaralačkog razaranja“. Nove strukture u inovacijskim ciklusima predstavljaju ponovljeni početak savladavanja krize. Kropp drži da se radi o „socijalni inovacijama“, o „kreativnim djelovanjima“ u „provođenju novih kombinacija“ prema „proizvodnji vrednota“. Kropp ne traži pokretačku snagu tih inovacija kao Schumpeter u konkurentskoj borbi poduzetništva, nego u jednoj novoj formi „kooperativnog eksperimentiranja“, tj. vidi početak sa *Homo socialisom* od kra-

ja Drugog svjetskog rata. Od tada pa do danas suprotstavile su se strategiji „brže, dalje, više“ različite udruge i to na različitim područjima, koje nastoje rješavati socijalne konflikte i krizna stanja (zajednice stanovanja, organizacije samopomoći itd.). Danas je homo socialis, tj. kooperativna suradnja postala „samostalna snaga“ koja želi suradnju kako bi ponovno povratila djelatnu sposobnost. Socijalne inovacije povezuju sve ono što je razdvojeno i otvaraju pogled na mogućnost drugačije ekonomije i drugačijeg društva.

Četvrti dio Godišnjaka pod naslovom „Rasti i smežurati se“ (*Wachsen und Schrumpfen*) posvećen je pitanjima rasta, a o tim temama pišu: Martin Jänicke (*Wachstum und Umwelt in China*), Otmar Edenhofer i Christian Flachsland (*Globale Energiewende. Dekarbonisierung der Wirtschaft*), Angelika Zahrt, Irmid Seidl, Andrea Liesen i Christian Dietsche (*Wachstumsneutrale Unternehmensführung*), Jan. C. Bongaerts i Jiangxsue Liu (*Seltene Erden – Gewinnung und Wierergewinnung*), Sabine Flamme i Peter Krämer (*Urban Mining – Beispiel Metallgewinnung*) te Sebastian, A. Andres i Steven Geyer (*Einstürzende Luftschlösser: Gescheiterte Großprojekte*).

U **petom** dijelu Godišnjaka pod naslovom „Koraci prema održivosti“ (*Schritte zur Nachhaltigkeit*) tematiziraju se pitanja održivosti. U njemu pišu: Heike Leitschuh (*Der Kongress tanzt – Nachhaltigkeit braucht Lebendigkeit*), Peter Schaar (*Freie Information für die Umweltbewegung*), Edgar Göll i Sie Liong Thio (*Parlamente auf dem Weg zur Nachhaltigkeitspolitik*), Susanne Bergius (*Finanzmarktakteure puschen Nachhaltigkeit*), Heiko Grunenberg (*Nachhaltigkeitsbarometre: Befragung von Jugendlichen*), Konrad Götz, Georg Sun-

derer i Sebastian Gözl (*Smarter Metering – intelligentes Stromsparen?*), Dirk Lindenau (*Abfall-Recycling-Schiffe – Meeresschutz auf neuen Wegen*) i Jörg Sommer (*Stiftungen als ökologische Ideengeber*).

Šesti dio pod naslovom „Predvodnici“ (*Vordenker*) posvećen je preminulima Günтеру Altneru, velikom umu i slobodnom duhu (1936.-2011.) i Elinor Ostrom, pionirki institucionalne analize (1934.-2012.).

U prilogu Godišnjaka (VII. – IX dio) su i neke zanimljive informacije i samopredstavljanje institucija.

I ovaj Godišnjak veoma je informativan i instruktivan za znanstvenike i za studente pa ga preporučamo čitati.

Ivan Cifrić

Luka Tomašević

BIOETIKA IZ TEOLOŠKE PERSPEKTIVE

Pergamena, Zagreb, 2014., 339 str.

Veliki zanos moderne znanosti i tehnologije i njihova uspješna praktična primjena u modernom društvu, stvorili su već davno kritički naboj u društvenim, humanističkim i teološkim znanostima koji nastoji potaknuti kritički diskurs i traži odgovore o njihovu smislu, propitujući ih preko njihovih posljedica. Pitanje posljedica locira se na problem života kao takvoga i njegovih perspektiva. Život je postao središnji pojam u kontekstu promišljanja i prakse napretka i održivog razvoja. Napredak, kako ga shvaća znanstveno-tehnička misao modernog društva, ostaje antropološka čovjekova konstanta i kao takav je neupitan. No, time mu nije dano bezuvjetno zeleno svjetlo napredovanja koje nekritički